

3. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2011 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2012-2015 йилларга мўлжалланган прогностлари: статистик тўплам. –Т.: «Ўзбекистон» 2013. 29-б.
4. “UzAvtosanoat” АЖнинг йиллик ҳисоботи. <http://uzavtosanoat.uz/uz/SAMAVTO.html>
5. Soliyev A., Nazarov M., Qurbonov Sh. O‘zbekiston hududlari ijtimoii-iqtisodiy rivojlanishi: monografiya. – Т.: «Mumtoz so‘z», 2010.
6. “Ўзавтосаноат” акциядорлик компанияси жорий архиви. “Ўзавтосаноат” акциядорлик компанияси ривожланиш дастури. 15-б.
7. Ўзбекистон Республикаси Длат Статистика Кўмитаси. Ўзбекистон саноати 2018. Статистик тўплами. –Тошкент: 2018. 11-20-б.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида мустақиллик йилларида ташкил этилган саноатнинг янги соҳаси-автомобилсозлик саноати, унинг ривожланиш тенденциялари, қўлга киритилган ютуқлар, амалга оширилган ислохотлар ва уларнинг натижалари статистик маълумотлар, адабиётлар ҳамда бирламчи манбалар асосида таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье на основе статистических данных, литературы и первоисточников анализируется новая промышленность Республики Узбекистан за годы независимости - автомобильная промышленность, тенденции её развития, достижения, реформы и их результаты.

SUMMARY

Based on statistical data, the article analyzes literature and primary sources, the new industry of the Republic of Uzbekistan over the years of independence – motor-car industry, its development trends, achievements, reforms and their results.

RUWXIY KÁMILLIKTE ÁDEP – IKRAMLÍLÍQ MÁSELELERI

E.Tilewov – pedagogika ilimleri boyinsha filsofiya doktori

U.Kurbanbayeva – magistrant

Ájiniyaz atundaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch sózlar: komillik, odob-axloq, ma’naviyat, jamiyat, ta’lim, tarbiya.

Ключевые слова: совершенство, нравственность, духовность, общество, образование, воспитание.

Key words: perfection, moral , spirituality, society, education, upbringing.

Hár bir insannıń óz aldına ruwxıy dúnyası bar. İnsan mánawiyatı onıń kelip shıǵıwı, iymán-isenimi, erk-ıqrarı, dúnyaǵa kózqarası, ádep-ikramlılıǵına baylanıslı bolıp tabıladı. İnsan óz ómiri dawamında kámillikke umtılıp jasaydı. Prezidentimiz óziniń Oliy Majliske jollaǵan múrájatında da, Alisher Nawayı babamızdıń óz dáwirinde jaslarǵa múrját etip, «Quyashtay nur taratıwdı qáleseń, kámillikke umtı» dep jazǵan hikmetli sózlerin keltirip, shınında da, adamlarǵa quyashtay biymınnet nur taratıwdı, jaqsılıq etiwdı qáleytuǵın insan, kámillikke umtılıp, hár qıylı ilim hám kásip-ónerlerdi ózlestiriwi zárúr dep keltirip ótedi. Demek, kámillikke umtılıp jasaw hár bir dáwirde de óziniń áhmiyetli ornına iye. Haqıyqatında da, jámiyettegi bárshe jeńis hám kemshilikler insannıń ruwxıy kamalatına barıp taqaladı. Xalqı ruwxıy tárepten jarlı bolǵan mámleketniń tábiyiy baylıqları esapsız bolsa da, hár qashan abıray-ıtibarǵa ılayıq ullı mámleket bolıwı qıyın. Sol ushin da hár bir jámiyet ózinde jasawshı shaxslardıń joqarı ruwxıyatlı bolıwı ushin qayǵırıwı, olarǵa sol sezimge iye bolıwı ushin qolaylıqlar jaratıwı áhmiyetli bolıp tabıladı. Ádeplilik bolmasa joqarı ruwxıylıqta, kámillik te bolmaydı. Ádepti qádirlaw hám olarǵa ámel etiw-insannıń joqarǵı wazıypası. Usı orında kámillik túsiniǵı hám insan kamalatında ádep-ikramlılıqtıń ornına toqtalıp ótemiz.

Kámillik – kámil insan sıpatı, yaǵnıy erkin pikirlewshi, dúnya tanıwı keń, tuwrı sózli, erk-ıqrarı bekkem, óz Watanına sadıq xızmet etiwshi, jaqsı ádeplerdi ózinde jamlegen insan. Kámillik degenimiz mehir-miriwbet, tuwrılıq, hújdan, ar-namıs, maqtanış, erk-ıqrar kibi kóplegen sap insanıy sıpat hám pazıyletler, sonıń menen birge ádepler jıynaǵı [5:9].

Kámillik – (arabsha jetik, kámil)- insanlar ortasında fizikalıq hám ruwxıy jetiklikniń joqarı dárejesin kórsetiw menen birge hár qanday quramalı hádiyse, is hám háreketke qarata qollanılatuǵın túsiniq. Soǵan kóre kámillikti insannıń bir yaki birneshe tarawlarda ayqın kózge taslanatuǵın, basqalardan unamlı tárepleri menen keskin parq qılatuǵın, ózgeler tárepien joqarı dárejede aytılatuǵın mánawiy yaki fizikalıq jetiklik dárejesi dep táriyplew múmkın. Kámillikke jetisiw bul uzaq dawam etiwshi tálim-tarbiya, ómiri dawamında alatıwın bilim hám tájriybe, aqıl-oy, ádep-ikramlılıq pazıyletleri bir-birin tolıqtırıp barıwshı bir neshe processlerden ibarat [7:243]. Kámil insandı kamal taptırıwda mánawiy tarbiya áhmiyetli orın tutadı.Yaǵnıy kámil insandı jetilistiriw

shıǵarıwda hár bir jas áwladtıń tálim-tarbiyasına hám ilim máripatına itibar beriw lazımlıǵın uqtırıp: “Tiykarǵı itibardı máripatqa jaslardıń mánawiy hám minez-qulıq tarbiyasına qaratıw, olarda bilim hám óz ústinde umtılıwdı qalıplestiriw áhmiyetli dep esaplaymız”- degen edi el basshimiz Sh.Mirziyoyev Astanadaǵı Shanxay Birge Islesiw Shólkeminiń sammitinde shıǵıp sóylegen sózinde.

Kámil insandı tarbiyalaw – ulıwma insanıy ideya. Yaǵnıy, bul – pútkil adamzatqa tán arziw-niyet. Dúnyadaǵı barlıq xalıqlar, milletler hám insanlar perzentleriniń jetik, barksamalı bolıwın árman etedi. Biraq bul maqsetti ámelge asırıwda hár bir xalıq óziniń milliy ózgeshelikleri, dástur hám qádiriýatlarınan kelip shıǵadı. Sonıń ushin da olar ózleri eń jaqsı, jetik dep bilgen insandarday bolıwǵa umtıladı. Birinshi Prezidentimiz Islam Karimovtıń «Joqarı mánawiyat – jeńilmes kúsh» kitabınıń birinshi babındaǵı «Mánawiyatı qalıplestiretuǵın tiykarǵı ólshepler» dep atalǵan bólimde ullı babalarımız haqqında ájayıp pikirlerdi bildirgen. Sonıń ishinde, ullı shayır babamız Aliysher Nawayı tuwralı mine mına táriyplerdi kámil insan haqqındaǵı eń joqarı táriyp desek boladı: «Eger bul ullı insandı áwliye desek, ol áwliyelerdiń áwliyesi, oyshıl desek, oyshılardıń oyshılı, shayır desek, shayırardıń sultanı sanaladı» [2:47]. Haqıyqıy kámil insan ǵana usınday ullı pazıyletlerdi ózinde jamlewı múmkın. Óz eliniń maqtanışına aylanǵan bunday insanlar dúnyadaǵı basqa xalıqlar arasınan da kópdep jetisip shıqqan. Bul pútkil insanıyattıń jaqsılıq hám barksamalıq jolındaǵı umtılısları óz-ara uyǵın hám ulıwma ekenin kórsetedi. Usı mániste, kámillik ideyası ásirler dawamında tek ayırım shaxslardı ǵana emes, al xalıq hám milletlerdi ullı, iygilikli maqsetlerge qaray baǵdarlaǵan, turmıstıń túrli tarawlarında úlken tabıslarǵa ilhamlandırǵan.

Kámillikti árman etpegen, barksamalı áwladlardı jetistiriw tuwralı oylamaǵan xalıq yáki millet óz keleshegin kóz aldına keltire almaydı.

Aziddin ibn Muxammad an-Nasafiy óziniń “Kámil insan” shıǵarmasında “Kámil insandı tórt pazıylet: jaqsı sóz, jaqsı peyil, jaqsı minez-qulıq hám máripat”- dep kámil insandı táriyp beredi. A.Nasafiy kámil insannıń eki belgisi: jaqsı ádep, ózin-ózi biliw, ózligin tanıw. Yaǵnıy kámil insan jaqsı minez-qulqı menen óz ózin tanıǵan insan.

Kámillikniń ózine tán ólshepleri bar. Onıń bas ólsheimi insanıylıq, ádep hám joqarı mánawiyat. Sonday-aq, kámillikke umtılıwdı aytıp ótiw lazım. Bul, óz gezeginde, insan

ushın eń ayırıqsha pazylet ekenin kórsetedi. Nadanlıqqa qarsı aqıl, biyparwalıqqa qarsı sergeklik, qızganshaqlıqqa saqıylıq, erinsheklikke ǵayratker, qorqalıqqa batırlyq, miynet, aqıl, parasat, zeyin, ádep-ikramlılıq, adamlarǵa jaqsılıq etiw ushın eń mártebeli hám kerekli pazyletlerden.[5:13]

Kámil insannıń eń tiykargı belgileriniń biri bul-ádeplilik. Bárkamalıqqa erisiwdiń eń áhmiyetli quralları-tálim hám tárbiya bolıp tabıladı,- deydi Farabiy. Tálim, onıń pikirinshe, teoriyalıq iygiliklerge úyretse, tárbiya iygiliktiń ádeplilik qásiyetlerine úyretedi.

Ruwxıy ádep-ikramlılıq tárbiya - ruwxıy sananı bir maqsetti gózlep, qalıplestiriw hám de ádep-ikramlılıq tuyǵların rawajlandırıw, minez-qulıq kónikpelerin hám ádetlerin payda etiwden ibarat.

Ruwxıy ádep-ikramlılıq tárbiyanıń maqseti jámiyet talaplarına baylanıslı bolıp, bul talaplar óz nábwetinde islep shıǵarıw kúshleriniń rawajlanıw dárejesi hám jámiyette jaslardı oqıtıw hám tárbiyalaw isleriniń hámmesi jas áwladta ruwxıy ádep-ikramlılıq hám isenimdi qalıplestiriwge, olardı Watanǵa sheksiz sadıqlıq ruwxında tárbiyalawǵa xızmet etiwı lazım.

Demek, insan mánawiy kamalatında ádep-ikramlılıq eń tiykargı orındı iyeleydi. Ádep-ikramlılıqtıń insan ómirinde tutqan roli úlken hám kúndelik turmısınń negizin quraydı. Biz kúndelik turmısta shańaraqta, jámiyette adamlar menen qarım-qatnasımızda biziń ádep-ikramlılıǵımız kórinedi. Ádep-ikramlılıq insańǵa hámıyshe zárúr. Sebebi, Farabiy babamız aytqanıday hár bir ónerdi jetik biliwimiz ushın oǵan tuwrı múnásette bolıp, tártip qaǵıydalarına ámel etewimiz tiyis.

“Ádep insan ruwxına jaylasqan ádetlerden ibarat bolıp, olar is-háreketlerimiz arqalı minez-qulqımızdı sırtqa shıǵarıp otıradı. Áǵzalarımız háreketleriniń jaqsı bolıwı ruwxımızǵa shıraylı minez-qulıq, jaqsı ádetlerdiń ornalasıwına baylanıslı. Bul ádeplilik, delinedi. Keri jaǵdayda bul - ádepsizlik dep ataladı. Ádepsizlik barlıq nárseni, sonıń ishinde, qalbımızdı de, tilimizdi de barlıq háreketlerimizde de buzadı”[5:18]. Biz óz shıraylı qulqımız, ádep-ikramlılıǵımız benen kóplegen jetiskenliklerge erisiwimiz múmkin. Belgili ingliz alımı Dison Lobbok: “ádepliliktiń járdeminde, háteki, kúsh penen alıw múmkin bolmaǵan jeńiske de erisiw múmkin” degen edi. Demek, ádepli insan barlıq jaqsı pazyletlerge iye boladı eken. Hár bir nárseniń óz-tártip qaǵıydası, ádebi bar. Bul insannıń hár bir is-háreketinde, hár bir nársenge qatnasında óz kórinisin tabadı.

Adam qanday da bir ortalıqqa óziniń shıraylı minez-qulqı, ádep-ikramlılıǵı, bilim dárejesi menen jaqsı qabıl

etiledi. “Belgili Hákim Ulıqpan mınanday deydi. Anusherwan Adil (531-579) patsha óz wáziri Buzurgmehrge: - Qashan, qayaqqa barsa da adamlar jaqsı qabıl etetuǵın kisi kim? –dep soraw bergende, ol –“Ádepli adam” dep juwap bergen deydi. Olay bolsa, adamnıń boyına sinip onıń minez-qulqına aynalǵan ádeplilikten úlken baxıt joq eken” [4:5]. Adam jámiyette óz ornın tabıw ushın jaqsı pazyletlerge, ádepke, bilimge iye bolıw kerekligin jaqsı ańlaymız. Sonıń ishinde biz bularǵa dáslep oqıp úyreniw arqalı, soń onı ámiyatta qollaw arqalı iye bolamız.

Farabiy ádepli, jaqsı minez-qulıqlı insan degende ilim-bilimge umtılatuǵın, haqıyqat hám ádilik ushın gúresetuǵın, nahaq sózlerdiń dushpanı, óz pikirinde tura alatuǵın adamlardı názerde tutadı. Bunday insan bolıw ushın adam ózine tómendegi on eki qásiyetti jámllestirgen bolıwı lazım: jaqsı densawlıq, ótkir zeyin, bekkem yad, tez sheshimge keliw, shıyrın til, ilim-bilimge umtılw, zıyanlı qumar oyınlarınan jıraqlı bolıw, haqıyqatı hám ádillikti súyiw, ar-namıslı bolıw, dúnyaxor bolmaw, párwana bolıw, orınsız ójet bolmaw.

“Ádep-ikramlılıq - bul adamlar ortasındaǵı múnasebetlerdi kámillikke muwapıqlıǵı kózqarasınan úyrenetuǵın filosofiyalıq intizam” [3:15].

Ádep-ikramlılıqta I.Kanttń dóretiwsilik miyrası ásiyese “Sap aqıldın sını, “Ámeliy aqıldın sını” sıyaqlı shıǵarmaları dıqqatqa ılayıq. I.Kanttń tómendegi pikirleri ádep-ikramlılıqta úlken áhmiyetke iye. “Sonday qıl, seniń jeke is-háreketleriń basqalar qulqı ushın qaǵıydaǵa aylansın”, “Ádep-ikramlılıq biz óz-ózimizdi baxtı esaplawımız lazımlıǵı haqqındaǵı táliymat emes, bálki biz qanday qılıp baxıtqa ılayıq bolıwımız haqqındaǵı táliymat”, “Ádep-ikramlılıq isenim filosofiyası” [6:406].

Juwmawlap aytqanda, ádep-insannıń erkin qálewın kórsetetuǵın áhmiyetli pazyletleriniń biri. Ol pútkil jámiyet, millet xalıq, shaxs baǵınatuǵın sociallıq tártip, talap hám qaǵıyda. Onıń ústemliginde kisiniń qılıq-qılwalı bahalanadı, tártipke salınadı hám basqarıladı. Ol insan iskerligin tártipke salıwdı basqa tásir formalarınan óziniń iqtıyarlıǵı hám tiyisililigi menen ayırılıp turadı. Turmısta hár bir adam isi, háreketi ádep-ikramlılıqtıń ólshemi menen anıqlanıp, ádeplilik yáki ádepsizlik áhmiyetine iye boladı hám usı qılıq-qılwal, óz nábwetinde, jámiyetlik turmısqa tásirin tiygizedi.

Ádep-ikramlılıq insan ruwxıy kamalatıń tiykarı, ósip kiyatırǵan jas áwladtı hár tárepleme bárkamal jetik shaxs etip tárbiyalaw hár bir jámiyet aldındaǵı úlken wazıypa bolıp tabıladı.

Ádebiyatlar

1. Prezident Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, 29-dekabr 2020.
2. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. -T.: «Ma'naviyat», 2008.
3. Skvortsov A.A. Etika. –Moskva: “Yurayt” 2014.
4. Bazarbaev J Q.Dawletova. Ádeptanıw. –Nókis: “Bilim” 1994.
5. Bahauddinov Sh. Kámil insan. -Tashkent: 2019.
6. Ahmedova M. Falsafa.umumiy tahriri ostida. –Toshkent: 2006.
7. Ma'naviyat asosiy tuchunchalar izohli luǵatı. –Toshkent: 2009.

РЕЗЮМЕ

Мақоллада комиллик тushunchasi va uning odob- axloq bilan uzviy bog'liqligi yoritilgan. Shuningdek, odob-axloqning inson hayotida tutgan orni ochib beriladi.

РЕЗЮМЕ

В статье описывается понятие совершенства и его неразрывная связь моралью. Он также раскрывает роль морали в жизни человека.

SUMMARY

The article describes the concept of perfection and its integral relationship with morality. It also reveals the role of morality in human life.